

Українська
мова

Ukrainian
language

ISSN: 2411-6181 (on-line); ISSN: 2311-9896 (print)
Current issues of social studies and history of medicine. Joint
Ukrainian-Romanian scientific journal, 2017, №:1(13), P. 33-36
UDK 81-119 : 81'276.6
DOI 10.24061/2411-6181.1.2017.7

**ПРАГМАСЕМАТИЧНІ ПАРАМЕТРИ
АВТОРИЗОВАНИХ ДУПЛЕКСИВНИХ СТРУКТУР**

Людмила ТОМУСЯК,

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, Чернівці (Україна)
alitomus@mail.ru

**PRAGMASEMANTIC SETTINGS OF THE
AUTHORIZED DUPLEX STRUCTURES**

Liudmyla TOMUSIAK,

Chernivtsi National University named after Yuriy Fed'kovych,
Chernivtsi (Ukraine)
Researcher ID: B-9585-2017

Томусяк Людмила. Прагмасемантические параметры авторизованных дуплексивных структур. В статье рассмотрены прагмасемантические параметры конструкций с дуплексивами, семантика которых осложнена авторизацией, одной из модальных категорий. Определена семантика ситуаций, описываемых в таких конструкциях, а также семантические группы предикатов, валентность которых обуславливает функционирование дуплексива. Выявлены наличие и специфика структурно-семантических компонентов в исследуемых конструкциях. Среди дуплексивных структур, осложненных авторизацией, выделено девять типов пропозиций, центром которых выступают глагольные предикаты со значениями «восприятия», «обнаружения», «мышления», «отношения субъекта к объекту», «авторизованной оценки», «владения», «наименования», «ожидания», «встречи».

Ключевые слова: дуплексив, модальность, пропозиция, субъект, объект, предикат, авторизация, вторичная предикация.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна лінгвістика характеризується посиленням інтересом до аналізу семантичної та комунікативно-прагматичної організації будь-якого висловлення. Різномірність мовних одиниць вимагає всестороннього їх дослідження. Синтаксичні конструкції, що містять у своїй структурі дуплексив, продовжують залишатися у полі зору дослідників, оскільки низка питань залишаються дискусійними. Не має одностайного підходу і саме визначення дуплексива (різні погляди відображені у працях Л.Чеснокової, Н. Іваницької, А. Загнітка, Л.Томусяк і, з іншого боку, І.Вихованця, О. Кульбабської, Н.Попович та ін.). Услід за Л. Чесноковою, ми розглядаємо дуплексив як окремий компонент речення, що суміщує в собі різні значення¹. Дуплексивні структури виражають складний зміст, тобто є семантично неелементарними синтаксичними одиницями. Одним із видів ускладнення таких побудов є авторизація, тобто «інтеграційна прагмасемантична категорія, що відображає опредметнені в семантиці й структурі... дискурсу комунікативно-прагматичний, метакомунікативний та оцінний компоненти смислу й ідентифікує автора як мовну особистість та суб'єкта пізнання»².

Пропозиція відображає об'єктивну інформацію (диктум), однак та чи інша позамовна ситуація

може бути описана і з погляду суб'єкта. Серед конструкцій з дуплексивами виділяються пропозиції, що відображають суб'єктивний компонент семантики речення (модус). Авторизація є однією з модальних категорій, тому ці пропозиції можна назвати авторизованими. За допомогою авторизації повідомлювана в реченні інформація кваліфікується стосовно джерел чи способів її отримання. Саме авторизація виражена більшістю дієслів, які Ш. Баллі розглядає серед модальних, – це дієслово, що вказують на думку (мислення), почуття, сприймання тощо³.

Мета нашого дослідження – визначити семантичні типи пропозицій у дуплексивних структурах, ускладнених авторизацією, та механізм творення їх мовцем. Синтаксичні утворення, що містять дуплексив, виражають повідомлення про дві і більше ситуацій, а отже є поліпропозитивними. Пор.: *Хлопець уявляв матір щасливою* // I пропозиція : *Хлопець уявляв матір* + II пропозиція : *Мати – щаслива*. Серед авторизованих (модальних) конструкцій з дуплексивами можна виділити такі типи пропозицій, центром яких є дієслово-предикат:

1. Пропозиції з предикатами «сприймання»

Семантика ситуації: авторизоване сприймання і буття авторизованого об'єкта.

Компоненти ситуації: S (суб'єкт), P (дія), O (об'єкт). Перцептивний суб'єкт пропозиції цього

¹Tomusiak L.M. Semantyko-syntaksychna orhanizatsiia rechen z dupleksyvamy [Semantic-syntactic organization of duplex sentences]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk, Ivano-Frankivsk, 1999, P.8.

²Holianych M.I., Ivanyshyn N.Ia., Ryzhko R.L., Stefurak R.I. Lihvistychnyi analiz tekstu: slovnyk terminiv [Linguistic text analysis: glossary], za redaktsiieiu M.I. Holianych, Ivano-Frankivsk, Simyk, 2012, P.11.

³Balli Sh. Obschaya lingvistika i voprosy frantsuzkogo yazyka [General linguistics and issues of French language], Pod red. R.A. Budagova, M., Izd. in. lit., 1955, 416 p.

типу – завжди істота (переважно особа), що може сприймати реальність за допомогою органів чуття. Об'єкт називає істоту або неживий предмет, на які спрямована дія. Предикат репрезентують дієслова *бачити, чути, відчувати* і под. Напр.: *І роззубленість, радість і плач, коли побачить його живісінького і неушкодженого* (Г.Тарасюк); *Ріті було суджено бачити мертвою цю Ковальську* (І.Вільде); *Султан не міг дозволити, щоб жінка бачила його сплячим* (П.Загребельний); *Роксолана відчувала себе тепер дорослою* (П.Загребельний). Сприйняття є однією із форм пізнання навколишнього світу, процесом відображення дійсності. Чуттєве сприйняття тісно пов'язане з розумовою діяльністю людини в екстралінгвістичній дійсності, про що переконливо свідчать дані сучасної психології. Посилаючись на них, Н. Д. Арутюнова підкреслює, що сприймання невіддільне від ментальних операцій, таких, як ідентифікація, класифікація, інтерпретація тощо⁴. Унаслідок цього дієслова чуттєвого сприймання, орієнтовані у своєму основному значенні на актуальний стан світу в його предметному і процесуальному аспектах, набувають властивості поєднуватись з іншою пропозицією і розвивати при цьому різні епістемічні смисли.

2. Пропозиції з предикатами із значенням «виявлення» Семантика ситуації складна і об'єднує два компоненти: наближення до об'єкта і зорове сприймання. У ролі предиката вказаних пропозицій виступають дієслова *знайти, застати, підібрати* тощо. Напр.: *На другий день рано найшли гуцули Козьму на плаї під скалою раненого, майже неживого* (С. Воробкевич); *Маму застав [Бронко] зігнути над столом при вікні* (І. Вільде); *Напівпритомну підібрали її нашівські люди і завезли додому* (І. Вільде).

Якщо ж у ролі суб'єкта вживається абстрактний (пропозитивний) іменник, семантика ситуації змінюється: *Війна застала його в лиці тринадцятирічним хлопчиком* (З журн.) У цьому випадку предикат втрачає сему «переміщення в просторі» і пропозиція виражає загальне значення буття: *Коли була війна, хлопцю було тринадцять років*.

3. Пропозиції з предикатами «мислення, уявлення, пам'яті, знання»

Семантика ситуації: процеси мислення і авторизоване буття об'єкта.

Суб'єктом завжди виступають іменники, що називають істот. Об'єкт також здебільшого істота, однак зрідка вживаються іменники - неістоти з абстрактним або конкретним значенням. Предикат репрезентують дієслова *уявляти, бачити* (у значенні «уявляти»), *пам'ятати, згадувати, знати*. Напр.: *-Бодай тобі повилазило, як бачиш мене повішеним, - спокійно відмовляє Омелько* (В. Підмогильний); *Дивлячись на зношене тіло старече, важко Єльці навіть уявити його молодим* (О. Гончар); *Перебирала роки, згаяні в неволі, в золотій клітці султанського палацу, бачила себе зрозначеним дівчиською...* (П. Загребельний); *Яким ти, майбутній історик,*

уявляєш собі майбутнє України? (Ф. Бурлака).

Об'єкт цих пропозицій позбавлений референції до предмета чи події дійсності, тобто має інтенціональний характер. Перша пропозиція може бути відокремлена від дуплекси. Лексичне значення дієслів дозволяє їм вживатися самостійно, без орудного відмінка чи його еквівалентів, тому пропозиції носять самостійний характер.

4. Пропозиції з предикатами «ставлення суб'єкта до об'єкта»

Семантика ситуації: позитивне чи негативне ставлення суб'єкта до об'єкта.

Предикатами вказаної ситуації виступають дієслова *любити, кохати, ненавидіти* і под. Суб'єкт виражається загальними або власними іменами осіб, об'єкт – іменниками із значенням осіб, тварин чи іменниками, що позначають неживі предмети. Напр. *Мати ненавиділа діда таким* (О.Довженко); *Султан полюбив її таку - уярмлену, понижену, пригнічену* (П.Загребельний); *Тарас насамперед побачив Нелю у сні, а потім закохався в неї живу*.

Пропозиції мають низький ступінь спаяності, оскільки можуть існувати самостійно.

5. Пропозиції з предикатами із значенням «володіння»

Семантика ситуації: володіння і авторизоване сприймання. Вказане значення виражають дієслова *мати, тримати* тощо, суб'єкт - завжди істота, об'єкт - неживий предмет або теж істота. Напр.: *Люди хочуть кожен день мати на столі хліб свіжим* (З газ.); *Кожна наречена була щасливою мати її (Соломію) за гостю; Його батьки не хочуть мати мене невісткою* (З тв. Марко Вовчок).

6. Пропозиції з предикатами із значенням «авторизованої оцінки»

Семантика ситуації: ставлення суб'єкта до об'єкта, його оцінка з боку суб'єкта. Суб'єкт – завжди істота, об'єкт – як істота, так і неживий предмет. Предикатами таких пропозицій є дієслова *вважати, мати за.., прийняти за..* і под. Напр.: *Я вважав тебе за свого найбільшого ворога* (І. Франко); *Вони мислять себе вищими за Бога й, засліплені, споруджують нову башту вавилонську* (В. Підмогильний); *Чи мала Зоя вважати візит за закінчений? Я не люблю, як ви маєте мене за хлопчика; Меланія вважала доктора Гука нудним старим диваком* (З тв. І.Вільде).

Перша пропозиція у таких конструкціях несамостійна, оскільки речення «Я вважаю», «Я маю її за» не існують. Вони неінформативні, а тільки вказують на суб'єктивність інформації, вираженої другою пропозицією. Тому перша пропозиція, що має модусне значення, функціонує лише в реченнях з дуплексиами або у складі синонімічних складнопідрядних речень («*Всі вважали, що дівчина талановита*» і под.). Несамостійність першої пропозиції забезпечує і найвищий ступінь спаяності обох пропозицій.

7. Пропозиції з предикатами «називання»

Семантика ситуації: власне номінація і авториза-

⁴Arutyunova N.D. "Polozhenie imen litsa v russkom sintaksise" [Position of names of a person in the Russian syntax], *Izv. AN SSSR. Ser. lit. i yaz.*, 1975, T.34, №4, P. 341-350.

ція. Автор, передаючи певну інформацію (номінацію), вважає за необхідне назвати автора чи джерело інформації і, в окремих випадках, висловити своє відношення до повідомлюваного, оцінити його. Суб'єкт – автор інформації – завжди істота, об'єктне значення може бути виражене будь-яким іменником. У ролі предикатів вживаються дієслова семантичної групи «називання»: *називати, звати, іменувати, обзивати, обізвати, наректи, величати, об'явити, прозивати, дражнити, наляпати* тощо. Напр.: *За що, не знаю, називають хатину в гаї тихим раєм* (Т. Шевченко); *Благословення та година, як мати народила сина і нарекла його Тарасом...* (М. Рильський); *З того часу мати об'явила себе ворожкою* (О. Довженко); *Змалку хіба що дражнили Тимка байстрюком* (Г. Тютюнник).

Роль суб'єкта, автора номінації, можуть виконувати і локативні синтаксеми: *Кучера жінку - і ту в селі панєю величають* (І. Вільде); *Вчителя Богдана Зарицького в гімназії за високий зріст і причетність до германістики прозвали Страусом* (Р. Іванчук); *- Ви знаєте, що її вже «богородицею» на пралі називають* (І. Вільде). Обидві пропозиції у названих конструкціях так тісно злиті, що існувати окремо як самостійні висловлення не можуть, навіть у структурі складного речення. Найвищий ступінь спаяності пропозицій зумовлений тим, що вже лексичне значення дієслова передає вказівку на предикативну ознаку об'єкта, а дуплексив цю ознаку тільки конкретизує.

На нашу думку, речення з дієсловами «називання» варто вважати поліпропозитивними, оскільки вони є також двосуб'єктними і повідомляють про дві ситуації. У цих реченнях відображається ситуація власне називання через звичайні та оцінні найменування, прізвиська чи через авторизовану номінацію якогось об'єкта. У ролі об'єкта, що отримує ім'я, можуть виступати іменники на позначення істот та неістот, конкретні або абстрактні іменники. Ім'я, яким наділяють об'єкт, може бути іменем власним, назвою особи за професією чи родинними зв'язками або ж будь-яким іменем оцінної семантики. Таким чином, двосуб'єктні конструкції з дієсловами «називання» можуть становити повідомлення:

- 1) про надання імені: *назвати сина Павлом*;
- 2) про акт присвоєння об'єкту нового статусу: *назвати своєю дружиною*;
- 3) про характеристику, яка була дана об'єкту: *назвав фельдшера свинею*.

У подібних випадках дієслово «називання» фактично виступає у функції пропозиційної настанови: *назвати Петра негідником* (сказати, що Петро – негідник). Використовуючи таку конструкцію, мовець вказує на те, що предикація належить не йому, а суб'єкту настанови.

8. Пропозиції з предикатами «чекання»

Семантика ситуації: очікування і сприймання суб'єктом об'єкта. Суб'єкт - завжди особа, об'єкт - особа або неживий предмет. Це значення репрезентують дієслова *чекати, ждати*. Напр.: *Мати*

(Роксолана) жде всіх синів живими (П. Загребельний); *Темнооком чудесним гостем я чекала тебе з доріг* (Л.Костенко); *Ми будемо чекати тебе здоровою і веселою* (3 розм.).

Ступінь спаяності пропозицій невисокий, і вони можуть функціонувати самостійно.

9. Пропозиції з предикатами із значенням «зустрічі» Семантика ситуації: рух суб'єкта і авторизоване сприймання ним об'єкта.

Суб'єкт і об'єкт – істоти, предикатами є дієслова *зустрічати, стрічати, здибати* тощо. Напр.: *Василь стрів коло двору на невеличкому возку дівчину з закутаною головою* (Марко Вовчок); *Він [доктор] раз, ідучи лісом, здибав діда зовсім голого, оброслого волоссям від ніг до голови* (І. Франко); *Я не думав зустріти тебе в такій ролі* (Ю. Збанацький).

У таких реченнях реалізується сема руху – наближення суб'єкта до об'єкта. Сема руху можлива тільки у тому випадку, коли місце суб'єкта займає іменник, що називає особу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зазначені вище типи першої пропозиції двосуб'єктних дуплексивних конструкцій передають об'єктивну інформацію (диктум), однак можуть містити вказівку на суб'єктивний компонент семантики речення (модус). Першу пропозицію варто вважати несамостійною у тих реченнях, в яких місце дієслова-присудка зайнято лексемами *назвати, вважати, мати за...*, *призначити* і под., оскільки їх функціонування у мові без приоб'єктного дуплексива неможливе, в інших структурах вторинний семантичний план має факультативний характер і залежить від мовця, який формує речення-висловлення. Незаперечною, на наш погляд, є думка про те, що «існує тісний зв'язок категорії модальності з категоріями прагматичного рівня», адже «в категорії модальності простежують взаємодію між чотирма складниками комунікативного процесу: мовцем, співрозмовником, змістом висловлення та дійсністю»⁵.

Вважаємо, що дослідження дуплексивних структур у прагматичному спрямуванні, особливо на рівні тексту, який завжди відображає суб'єктивне авторське осмислення дійсності, є досить перспективним, оскільки таких лінгвістичних напрацювань недостатньо, і проблема містить ще багато незаповнених лакун.

Tomusiak Liudmyla. Pragmasemantic settings of the authorized duplex structures. Modern linguistics is characterized by increasing interest in the analysis of semantic and pragmatic-communicative organization of any expression. Language units analysis from various sides requires their detailed research. The syntactic constructions that contain duplex structure remain in the sight of the researchers, because a number of issues stay debatable. The proposal reflects the objective information (dyktum), but one or other extra-linguistic situation can be described both in terms of the subject. Proposals among the duplex structures are distinguished that reflect a subjective component of the semantics of the sentence (modus). Authorization is one of the modus categories, therefore these proposals can

⁵Ahfonova A. "Syntaksychna orhanizatsiia tekstu yak zasib vyrazhennia avtorskoi modalnosti" [Syntactic text organization as a means of author expression of the modality], *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu*, 2009, vypusk 475-477, Slovianska filolohiia, P.102.

be called authorized. Notified text information with the help of authorization is classified regarding to the sources or methods of its receipt. Among duplex constructions, that are complicated by authorization, can be distinguished nine types of proposals, the center of which are the verb predicates with the meaning of "perception", "discovering", "thinking", "attitude of the subject to the object", "authorized assessment", "possession", "naming", "expectation", "meeting". The analysis shows that there is a close connection of modality categories with categories of pragmatic level, because modality category traces the interaction between four components of the communication process: the speaker, the interlocutor, the content of expression and the reality.

Key words: duplex structure, modality, proposal, subject, object, predicate, authorization, secondary predication.

Томусяк Людмила – кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Автор та співавтор близько 100 наукових та науково-методичних праць, із-поміж яких 10 посібників. Наукові інтереси: синтаксис, стилістика, лінгвістика тексту, морфологія, семантика, фонетика та фонологія сучасної української мови.

Tomusiak Liudmyla – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of modern Ukrainian language at Chernivtsi National University named after Yuriy Fedkovych. She is an author and co-author of about 100 scientific and methodical works, including 10 manuals. Her research interests are syntax, stylistics, text linguistics, morphology, semantics, phonetics and phonology of modern Ukrainian language.

Received: 12-01-2017

Advance Access Published: April, 2017

© L. Tomusiak, 2017